

**1996: JAAR VAN HET
INDUSTRIEEL ERFGOED**

In de vorige Industria is al aangekondigd dat het Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE) en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1996 hebben uitgeroepen tot het Jaar van het Industrieel Erfgoed. In 1996 wordt Industria gebruikt om u op de hoogte te houden van de ontwikkelingen van het Jaar.

De officiële opening van het themajaar is begin maart en vanaf dat moment wordt via verschillende evenementen aandacht gevraagd voor industrieel erfgoed.

Landelijke evenementen

In het themajaar haakt de stichting in eerste instantie aan bij een aantal landelijke evenementen. Internationaal **NCM-studieweekend** (22 en 23 maart); in samenwerking met de Vlaamse collega's worden twee studiedagen over industrieel erfgoed georganiseerd. In het **Nationaal Museum Weekend** (20 en 21 april) krijgen musea met een historisch-industriële collectie de gelegenheid zich gezamenlijk te presenteren in een wandelproject dat het Jaar van het Industrieel Erfgoed samen met de wandelaarsvereniging Op Lemen Voeten uitvoert. Vanuit een aantal musea worden wandelingen langs industriële monumenten georganiseerd. De routebeschrijvingen worden gebundeld in een boek, dat ook in dat weekend verkrijgbaar zal zijn. Ook musea die niet aan het wandelproject meedoen, kunnen rekenen op publicitaire steun van het Jaar. Op een aantal routes van de **Landelijke Fietsdag** (11 mei) is industrieel erfgoed opgenomen. In het pinksterweekend van 1996 (26 en 27 mei) vindt in het kader van het Jaar de **Nationale Stoommanifestatie** in het Spoorwegmuseum plaats. Enkele kringen van de Bond van Nederlandse Architecten heeft het thema gekozen voor de **Dag van de Architectuur** (30 juni) en op de **Open Monumentendag** 1996 (14 september) zullen industriële monumenten extra aandacht krijgen.

Er verschijnt in 1996 een aantal publiksuitgaven over het thema. In het voorjaar geeft uitgeverij Waanders een informatief fotoboek uit met honderd industriële monumenten. In het museumweekend verschijnt het reeds genoemde boek met routebeschrijvingen. In het najaar zendt Teleac een 12-delige serie uit over industrieel erfgoed en geeft daarbij een cursusboek uit. Van het tijdschrift Monumenten en dat van de Bond Heemschut verschijnt een themanummer over het onderwerp.

Provinciale teams

Daarnaast bestaat nu in elke provincie een team dat invulling geeft aan het Jaar in de betreffende provincie.

1995/4 november '95

Hetzij door uitdieping van de landelijke evenementen, hetzij door geheel eigen programma's. De samenstelling van deze teams is niet in elke provincie gelijk, maar in het algemeen hebben zitting de provinciale museumconsulent, consulent regionale geschiedschrijving, provinciale VVV, Stichting Kunst en Cultuur/Culturele Raad, MSP (= Monumenten Selectie Project), ambtenaren Economische Zaken/Cultuur van de provincie, provinciale cultuur-historische projecten.

De geplande activiteiten verschillen eveneens per provincie, maar komen globaal neer op de ontwikkeling van wandel- en fietsroutes tot openstelling van bijzondere monumenten met lezingen, tentoonstellingen e.d. In veel gevallen worden brochures en boekjes voorbereid.

Landelijke coördinatie

Het bureau van het Jaar van het Industrieel Erfgoed rekent het tot haar taak ideeën aan te reiken, partijen met elkaar in contact te brengen, de verschillende activiteiten te coördineren en de landelijke publiciteit te verzorgen. FIEN-organisaties en een ieder die mee wil doen met 1996 Jaar van het Industrieel Erfgoed wordt dan ook aangeraden bij de medewerkers van het bureau te informeren bij welk evenement zij kunnen aansluiten. Henk Weevers, secretaris van FIEN, werkzaam bij PIE en ook bij het Jaar, is de contactpersoon voor FIEN-organisaties.

U kunt zowel aanhaken bij provinciale als bij landelijke evenementen. Bij het bureau zijn de telefoonnummers van de provinciale contactpersonen bekend. Neem daar contact mee op en informeer of u bij een provinciaal project kunt aansluiten. Houd er wel rekening mee dat de concrete invulling van deze projecten misschien nog niet zover is dat u daar automatisch in geplaatst kunt worden.

Past u niet in het project van het provinciale team, sluit dan aan bij een van de landelijke evenementen. Beide is natuurlijk ook mogelijk. De provinciale contactpersoon heeft waarschijnlijk wel inzicht in wat er allemaal in de provincie gebeurt, maar heeft daar niet vanzelfsprekend de coördinatie van.

Als u overweegt met een van de landelijke evenementen mee te doen, neem dan weer contact op met de medewerkers van het bureau van het Jaar. Zij kennen de projectleiders van de landelijke evenementen en kunnen u verder helpen.

INFORMATIE:

Heeft u nog vragen en/of opmerkingen, bel of fax naar het bureau en vraag naar een van de volgende personen: Marjo van Loon, projectleider; Henk Weevers, assistent, contactpersoon FIEN; Sonia van den Elsaker, assistente. Tel. 030-6919996 - Fax: 030-6919996.

AGENDA

1. Utrecht: Ir. F. N. Sikkesprijs - Waterleidingmuseum

Het bestuur van het Waterleidingmuseum in Utrecht heeft besloten een prijs in te stellen voor publicaties op het gebied van de geschiedenis van de drinkwatervoorziening in Nederland.

Voor deze z.g. Ir. F. N. Sikkesprijs is gebruik gemaakt van het legaat van Ir. F. N. Sikkes, de eerste voorzitter van het Waterleidingmuseum. De prijs wordt eenmaal per drie jaar toegekend en bedraagt f 1.500,-.

In aanmerking komen Nederlandstalige artikelen en boeken die in de periode 1993-1995 zijn gepubliceerd, en welke voor een zo breed mogelijk geïnteresseerd publiek zijn geschreven. De inzendingen moeten vóór 1 februari 1996 worden ingeleverd bij drs. J. A. L. de Meyere, directeur van het Waterleidingmuseum en tevens secretaris van de jury. Adres: Waterleidingmuseum, Postbus 40205, 3504 AA Utrecht.

2. Deventer: Opening Automuseum Heemgracht

In een voormalige machinefabriek aan de Heemgracht is 16 september jl. het automobielmuseum Heemgracht geopend. Reeds eerder was in dit pand een automuseum gevestigd, doch dit is in 1994 door exploitatieproblemen ter ziele gegaan. Het nieuwe museum is volgens een andere aanpak opgezet. De initiatiefnemers hebben gekozen voor de presentatie van een brede collectie oldtimers vanaf 1900, waarvan de meeste ook te koop zijn. De bij het museum gevestigde reparatiewerkplaats wordt gerund door een plaatselijk bedrijf.

Automuseum: Heemgracht, geopend wo.-zo., entree f 10,-.

3. Hilversum: tentoonstelling „Hilversum en de omroep“

Van 12 oktober tot en met 7 januari 1996 is op twee locaties, het Goois Museum en het Omroepmuseum, een dubbeltentoonstelling te bezichtigen over de ontwikkeling van Hilversum tot omroepstad van Nederland. De tentoonstelling beslaat de periode van 1918, het jaar waarin de Nederlandse Seintoestellenfabriek (NSF) zich in Hilversum vestigde, tot het begin van de jaren zeventig, de periode waarin de NOS ontstond uit een fusie van NRU en NTS.

Vanuit een kantoor van de NSF begonnen in 1923 de eerste radio-uitzendingen.

De expositie omvat een aantal maquettes van studiogebouwen, zoals die van de AVRO, KRO en Vara. Ook is er aandacht voor het ontstaan van de gebouwen op het z.g. omroepkwartier, tussen Bussum en Hilversum. Behalve maquettes, oude foto's, beeld- en geluidsfragmenten omvat de expositie ook tijdschriften, boeken en schilderijen van o.a. Willink en Eppo Doeve uit de Hilversumse omroepgeschiedenis.

Bij de dubbelexpositie verschijnt de gelijknamige publikatie „Hilversum en de omroep“, geschreven door C.M. Abrahamse en C. Cabout. Prijs: f 30,-.

Goois Museum, Kerkbrink 6/Omroepmuseum, Oude Amersfoortse Weg 121-131 (035-885888).

4. „Inleiding tot de Industriële Archeologie“

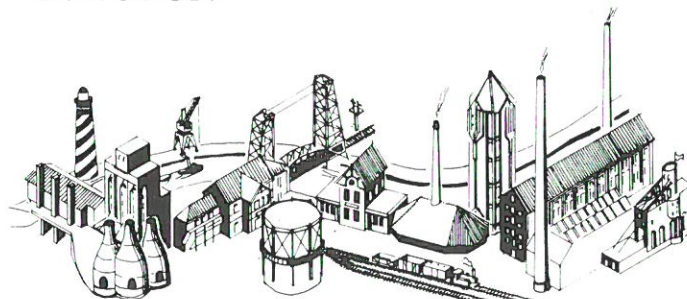
Het Instituut voor Conservatie en restauratie (ICR) te Gent verzorgt in het academiejaar 1995-'96 ter gelegenheid van het „Jaar van het Industrieel Erfgoed 1996“ een 7-daagse cursus over Industriële Archeologie. De cursus biedt een inleiding in de methoden, technieken en bronnen van de industriële archeologie. Ook besteedt de cursus aandacht aan de problematiek rond behoud van industrieel erfgoed. De cursus wordt gehouden op zaterdagen van 9.30 tot 18.00 uur en start op zaterdag 25 november 1995.

Inlichtingen: ICR, t.a.v. Christine Van Daele, Zwarte Zusterstraat 34, 9000 Gent (België). Tel. 09-2254290.

5. Amsterdam: Gereedschappenverzameling Eric Keesmaat

Niet alleen musea herbergen technische verzamelingen, ook vele particuliere verzamelingen zijn vaak bijzonder interessant. Eén van de grootste particuliere collecties van oude gereedschappen is die van Eric Keesmaat uit Amsterdam. Zijn indrukwekkende collectie bestaat uit 1.200 verschillende schaven, 4.200 stuks andere gereedschappen, 300 boeken over gereedschap en 100 catalogi. Met recht kan worden gesproken van de meest gevarieerde verzameling gereedschappen van Nederland. Keesmaat wil zijn verzameling graag onderbrengen in een museum, de investeringskosten vormen echter nog een belemmering. Voor inlichtingen over de verzameling: tel. 020-840962.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 56 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± zesmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1995 no. 5 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 1 december 1995.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaat 206 f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1995 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Stichting tot behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in Zuid-Nederland (SMBTZ)

Onlangs besloot het ministerie van WVC de overkapping van het eerste perron van het NS-station van Den Bosch op de rijksmonumentenlijst te plaatsen. Hiermee bereikte de SMBTZ een belangrijk succes in haar streven de perronoverkappingen van het Bossche station in zijn geheel te behouden als technisch monument. In een eerder stadium was alleen de overkapping van het tweede perron beschermd. De NS was tegenstander van behoud van de perronkap van het eerste perron, vanwege de belemmering die bescherming zou opleveren bij de realisatie van de nieuwbouwplannen voor het stationsgebied. Onderdeel van deze plannen is de vervanging van de oude voetgangerstraverse door een nieuwe, welke gedeeltelijke sloop van de perronkap als consequentie heeft. De SMBTZ heeft samen met de Bond Heemschut en Bossche monumentenorganisaties tot aan de Raad van State geprocedeerd om te bereiken dat de perronoverkappingen als totaalensemble beschermd zouden worden, hetgeen nu met succes is bekroond. De uitspraak van de Raad van State ten gunste van een totale bescherming is mede gebaseerd op door de gemeente gemaakte procedurefouten. De perronoverkappingen van Den Bosch dateren uit 1896 naar een ontwerp van spoorwegarchitect Ir. G. van Heukelom. Het waren de eerste in vloeijsijzer uitgevoerde stationsoverkappingen in Nederland.

Den Bosch - perronoverkapping - eerste perron.

2. Stichting Industrieel Erfgoed Noord-Nederland (SIEN-N)

Op 1 september jl. presenteerde SIEN-N haar nieuwe brochure tijdens een excursierit voor genodigden, waaronder de gedeputeerden voor Cultuur van de provincies Drenthe en Groningen. Het eerste exemplaar van de SIEN-N-brochure werd aan de gedeputeerden uitgereikt in het uit 1934 daterende pompstation van de Waterleiding Groningen (WARPROG). De stichting SIEN-N wil de komende jaren een actieve rol spelen als adviseur op het gebied van het industrieel erfgoed in Drenthe en Groningen. Samen met de Rijksuniversiteit Groningen laat SIEN-N de haalbaarheid onderzoeken van een toeristische bestemming voor een groot aantal industriële

monumenten in de Drents-Groningse veenkoloniën. Momenteel speelt SIEN-N een actieve rol bij de plannen voor het behoud van onder meer de Sluisbrug in Meppe, de Wetsingersluis bij Winsum, de steenfabriek Rusthoven bij Appingedam, het Asser slachthuis en de strokartonfabriek „De Toekomst” in Scheemda.

3. Nederlandse Watertoren Stichting (NWS)

De door NV Delta Nutsbedrijven ingestelde Watertorenprijs is voor 1995 toegekend aan de Stichting Behoud Watertoren Schoonhoven. De Schoonhovense watertoren is gebouwd in 1901 en in 1992 overgedragen aan de Stichting. De prijs is aan deze stichting toegekend vanwege de grote inzet van het bestuur voor het behoud van de toren. Met veel inzet heeft de stichting sponsorgelden bijeengebracht, waarmee de toren nauwgezet in de oorspronkelijke staat werd teruggebracht. De toren wordt verhuurd aan de Stichting „Zilver in beweging”.

4. Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL)

De Stichting STIEL kreeg onlangs een subsidie van f 2.500,- van de Stichting universitaire woonwijk „Boerhaave” in Leiden, als beloning voor het behoud van een aantal industriële monumenten in de sleutelstad de afgelopen jaren. STIEL stelt zich ten doel om zaken die herinneren aan het industriële verleden van Leiden zoveel mogelijk te behouden. Vaak betekent dit dat er een woonfunctie aan een industrieel object wordt gegeven.

5. Werkgroep Industrieel Erfgoed Helmond

De Werkgroep Industrieel Verleden Helmond heeft september jl. een speciaal nummer uitgebracht van haar periodiek „Werkend verleden in Helmond” over de geschiedenis van de Zuid-Willemsvaart.

Helmond - voormalige machinefabriek Begeman aan de Zuid-Willemsvaart.

Aanleiding was het 170-jarig bestaan van deze voor de ontwikkeling van Helmond zo belangrijke levensader. Verschillende auteurs hebben medewerking verleend aan deze uitgave. Paul Jacobs schetst de geschiedenis van de Zuid-Willemsvaart vanaf de eerste kanalisatieplannen in het begin van de 19e eeuw tot de totstandkoming van de omlegging van het kanaal om Helmond, welke in 1993 werd voltooid. Bram Steketee besteedt aandacht aan de bouwtechnische aspecten van de kanaalanleg, met bijzondere aandacht voor de schutsluizen die tussen 1822 en 1826 zijn gebouwd. Dit hoofd-

Steenbergen: de monumentale voormalige aardappelloods aan de Westhavendijk in Steenbergen zal een nieuwe bestemming krijgen als appartementencomplex. De loods, een langwerpig gebouw uit 1890, zal in „Franse stijl" worden verbouwd, compleet met twee torens. Het ontwerp is van architectenbureau Compositie 5 in Breda.

Vlijmen: twee oude spoorbruggen in de voormalige spoorlijn Den-Bosch-Waalwijk, de Venkantbrug en de Moerputtenbrug zijn op de lijst van Rijksmonumenten geplaatst. De bruggen, waarvan de Venkantbrug zich voor de helft op Vlijmens en voor de andere helft op het grondgebied van Den Bosch bevindt, dateren uit 1886. Al jaren pleit de Federatie „Behoud de Langstraatbruggen" voor het behoud van deze karakteristieke ijzeren spoorwegbruggen. Inmiddels is op het traject Was-pik-Drunen al een toeristisch fietspad aangelegd. Mogelijk wordt deze fietsroute nu doorgetrokken over de 1,5 km lange Moerputtenbrug naar Den Bosch. De Federatie is vanwege haar grote inzet voor het behoud van de Langstraatspoorbruggen genomineerd voor de Brabantse Monumentenprijs 1995. Het thema voor dit jaar is namelijk bouwwerken voor industrie en techniek, daterend van vóór 1945.

Vlijmen - spoorviaduct.

LIMBURG

Venlo: Limburg krijgt een nieuw cultuurhistorisch museum, dat zal bestaan uit een samenvoeging van het Venlose Goltziusmuseum en het Limburgs volkskundig Centrum in Limbricht. Architecte Jeanne Dekkers van bureau EGM te Dordrecht heeft opdracht gekregen een ontwerp te maken voor de nieuwbouw van het museum, waarvoor ca. 22 miljoen beschikbaar is. Het nieuwe museum, dat in Venlo gevestigd zal worden, moet in 1998 gereed zijn. In het ontwerp moet ook een voormalig benzinestation betrokken worden aan de Keulse Poort. Dit benzinestation is gebouwd in 1930 in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid en is het oudste nog bestaande benzinestation van ons land. Het station heeft de laatste jaren verschillende functies gehad, waaronder een restaurant.

LITERATUURSIGNALERING

1. Havelaar, J. J., A. te Hoonte en A. van der Horst: *Bedrijvigheid aan Haagse grachten: De Noordwal en Veenkade rond 1900*. Den Haag, Seapress, 1995. 64 blz., geïll. ISBN 90.73930154. Prijs f 19,50.

Deze publikatie is uitgegeven ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Haags Historisch Museum.

Het boek beschrijft het industriële verleden van het gebied rond de singelgrachten. Het boek bewijst eens te meer dat Den Haag ten onrechte vaak alleen met het politieke bedrijf en de ambtenarij wordt geassocieerd. Nijverheid en industrie speelden ook in de residentie een cruciale rol in de ontwikkeling van de stad. Dit onderbelichte aspect van de lokale historie is uiterst levendig beschreven.

Den Haag - meubelfabriek Pander aan het Buitenvorm.

2. Hamelink, M. L., en M. Schroor: *De IJssel en haar bruggen: een geschiedenis van vijf-en-een-halve eeuw overspannen*. Groningen, REGIO-project, 1995. 84 blz., geïll., lit.opg. ISBN 90.5028065X. Prijs f 29,50.

Naar aanleiding van het opnieuw in gebruik stellen van de gerenoveerde IJsselbrug bij Zwolle (Katerveer-1) verscheen dit boekwerk. Kunsthistorica M. L. Hamelink onderzocht de geschiedenis van alle veertien IJsselbruggen tussen Arnhem en Kampen, vanaf de eerste vaste oeververbinding bij Kampen in 1448 tot en met de in 1995 gereedgekomen ingrijpende renovatie van de oude IJsselbrug bij Zwolle. Geograaf M. Schroor plaatst dit overzicht in een landschappelijk en historisch overzicht. Fotograaf Ton Broekhuis maakte de foto's, waaronder zeer fraaie kleurenopnamen.

3. *Museum Agenda/Almanak 1996*. Uitg. Menno Heling Culturele Marketing/Ned. Museumvereniging. Verkoop: Prinsengracht 1087, 1017 JH Amsterdam (tel. 020-6235001). Prijs f 49,- (excl.verzendkosten).

Onlangs verscheen de tweede, geheel herzien editie van de Museum Agenda/Almanak. Het Almanak-deel telt 18 rubrieken met gegevens van musea en aanverwante organisaties, waaronder de monumentenzorg- en restauratiesector. Daarnaast biedt het een uitvoerig overzicht van de vele culturele organisaties in Nederland en buitenland. Toegevoegd zijn de rubrieken „Kunstorganisatie- en adviesbureaus" en „gespecialiseerde Bibliotheken". Als opvolger van „Wie is wie in de museumwereld" is deze almanak onmisbaar.

stuk is rijk geïllustreerd met bouwtekeningen en foto's. Giel van Hooff beschrijft de geschiedenis van de scheepvaart op het kanaal, de oprichting van bootdiensten en de vestiging van bedrijven langs het kanaal. Exemplaren van dit nummer van „Werkend Verleden” zijn te bestellen door overmaking van f 7,50 (incl. porti) op girorek.nr 1684594 t.n.v. Werkgroep Industrieel Erfgoed Helmond, o.v.v. „Werkend verleden no. 7”.

BERICHTEN

GRONINGEN

Groningen: de Nederlandse Spoorwegen willen in 1996 beginnen met de restauratie van de stationshal in het hoofdstation. Het bijzonder fraai uitgevoerde bovenste gedeelte van de stationshal uit 1896 werd in 1968 door een modern plafond aan het oog van de reizigers onttrokken. Het oude plafond, met onder meer tegelta-bleaus en decoratieve zandsteenversieringen, zal ingrijpend gerenoveerd moeten worden. Voor dit ambitieuze herstelproject zijn miljoenen nodig. De gemeente Groningen zal het project bij het Rijk aanmelden als een zogenaamd „kanjerproject”.

Scheemda: de gemeente Scheemda heeft het ministerie van WVC verzocht de voormalige strokartonfabriek „De Toekomst” op de rijksmonumentenlijst te plaatsen. Op deze wijze moet er geld beschikbaar komen voor het herstel van het vervallen complex. De totale opknappkosten worden inmiddels geraamd op ca. 50 miljoen gulden. Sinds enkele jaren zijn er diverse herbestemmingsplannen voor de fabriek ontwikkeld. De provincie Groningen staat achter de restauratieplannen en wil de fabriek als een „pilot-project” bestempelen binnen het provinciale monumentenbeleid.

FRIESLAND

Nijbeets: in de grote Veenpolder bij Nijbeets bevindt zich één van de oudste elektrische gemalen van Nederland: het Sudergemaal. Nadat het gemaal buiten gebruik werd gesteld, is het door een stichting ingericht tot museum. Zowel het gemaal als de bijbehorende dienstwoning is onlangs door de provincie voorgedragen als rijksmonument. De gemeente Opsterland heeft bezwaar tegen aanwijzing van de dienstwoning als monument, omdat de bewoner het pand wil gaan uitbreiden. De provincie is van mening dat het gemaal met de dienstwoning een onlosmakelijk geheel vormt en daarom beide beschermd dienen te worden.

OVERIJSSSEL

Deventer: de wijkvereniging Raambuurt heeft onlangs voor dit oude industriegebied aan de rand van de binnenstad van Deventer een alternatief plan ingediend. Het plan gaat uit van de mogelijkheid woonblokken te bouwen aan de rand van de vestinggracht, die de Raambuurt omringt. Karakteristieke elementen als de voormalige stoomolieslagerij van Ten Hove en een complex arbeidershuisjes uit 1832 worden in het plan als waardevolle elementen opgenomen. De gemeente Deventer is al enige jaren bezig met een herinrichtingsplan voor de Raambuurt, Deventers oudste industriegebied. Sinds kort houdt ook de nieuwe Stichting Deventer Industrieel Erfgoed (SDIE) zich bezig met het behoud van

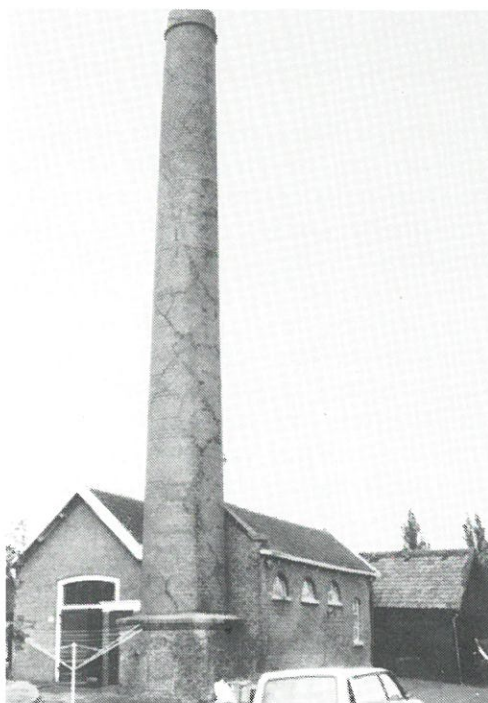
de waardevolle industriële objecten in de Raambuurt.

Raalte: in het kader van het inventarisatieproject jonge bouwkunst zijn twee waterbouwkundige objecten in Raalte op de rijksmonumentenlijst geplaatst. Het gaat hierbij om een oude houten kanaalwerf in Raalte en een ijzeren ophaalbrug uit 1901 over het Overijssels Kanaal bij Heeten. Beide objecten zijn indertijd gebouwd in opdracht van de Overijsselse Kanaalmaatschappij. Sinds 1964 is het kanaal gesloten voor de scheepvaart. De gebouwen van de kanaalwerf vormen een uniek overblijfsel uit de beginperiode van de Overijsselse kanalisatie. Op de werf werd door de kanaalmaatschappij onderhoud verricht aan de vele oorspronkelijke houten vlotbruggen over het kanaal tussen Deventer en Raalte. Mogelijk zal de werf na restauratie een horecafunctie krijgen.

GELDERLAND

Arnhem: het voormalige Purfina-benzinestation aan de Apeldoornseweg in Arnhem krijgt een nieuwe bestemming als kunstgalerie. Het benzinestation is gebouwd naar een bekend ontwerp van architect Sybold van Ravesteyn en dateert uit 1957. Het Arnhemse pompstation is het laatste overgebleven tankstation van Van Ravesteyn in Nederland. De initiatiefnemer, galeriehoudster F. van Loosen uit Arnhem, wil het tankstation in de oorspronkelijke staat van de jaren '50 terugbrengen, compleet met de originele pompen. Behalve de functie van atelier zal het station in de toekomst ook verhuurd worden als filmlocatie.

Putten: op enkele kilometers afstand van het bekende museumstoomgemaal „Hertog Reynout” ligt in de gemeente Putten het minder bekende Puttense stoomgemaal aan de Arlersteeg.

Putten - Puttense stoomgemaal.

De gemeente Putten wil het gemaal in 1996 laten restaureren. Hiervoor is ca. 173.000 gulden nodig. Het Puttense stoomgemaal dateert uit 1885 en bezit een eencilinder dubbelwerkende stoommachine met stoomschuif. Het gemaal is reeds lang buiten bedrijf.

Spijk: eind september werden de drie schoorstenen van de voormalige steenfabriek Rijnwaarden bij Spijk aan de

Rijn opgeblazen. Met de sloop van deze steenfabriek is opnieuw een belangrijk overblijfsel van de baksteennijverheid in het Gelderse rivierengebied verdwenen.

Zaltbommel: de watertoren van Zaltbommel, daterend uit 1905, wordt gerestaureerd. Door jarenlange verwaarlozing is de toren bouwvallig geworden. Bouwkundig onderzoek heeft uitgewezen dat de kop van de toren met het waterreservoir in zijn geheel afgebroken en opnieuw opgebouwd moet worden. Oorzaak van het verval is onder meer het aanbrengen van een betonnen dak dat in 1963 het oorspronkelijke houten dak verving. Door het toegenomen gewicht ontstonden scheuren in de muren.

UTRECHT

Amersfoort: begin oktober is het entreegebouw van het Amersfoortse station gesloopt. Het stationsgebouw, ontworpen door architect D. Margadant in 1904, moet plaats maken voor een nieuw station, dat in 1997 voltooid zal zijn.

Veenendaal: er bestaat een kans dat het laatste fabriekscomplex dat nog herinnert aan de rijke textielhistorie van Veenendaal, behouden zal blijven. Het complex van de Hollandiafabriek aan het Verlaat is voorgedragen als rijksmonument. De fabriek, die al jaren leeg staat, zou aanvankelijk worden gesloopt om plaats te maken voor een nieuwbouwproject.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: de dienst Monumentenzorg van de gemeente heeft een voorstel gedaan aan het College om 72 bruggen op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

Amsterdam telt ca. 1.400 bruggen. Het advies van Monumentenzorg heeft alleen betrekking op bruggen in de binnenstad, die voor 1940 zijn gebouwd. De bekendste bruggen op de lijst zijn de Magere Brug en de Blauwbrug.

Amsterdam: het stadsdeel Westerpark heeft verbijsterd gereageerd op plannen van het College om een Cultuurtempel aan de IJ-oever bij de Oostelijke Handelskade te vestigen. Hiermede worden al ver gevorderde plannen om het Centrum voor moderne Muziek, bestaande uit „De IJsbreker" en ruim 20 theaterinstellingen, orkesten en ensembles, in de gebouwen van de voormalige Westergasfabriek te huisvesten, gedwarsboemd. Stadsdeel Westerpark is al jaren bezig met de voorbereiding voor dit project, het programma van eisen is gereed en de gemeente had al vijftien miljoen toegezegd. Directeur Jan Wolff van De IJsbreker is blij met een verhuizing naar de IJ-oever, omdat de lokatie Westergasfabriek volgens hem financieel onhaalbaar zal zijn. In het Cultuurcentrum zouden bovendien de Centrale openbare bibliotheek en het theater voor modern toneel moeten komen. De lokatie aan de Oostelijke Handelskade maakt onderdeel uit van het omstreden grootschalige „IJ-oeverproject". Aan de Oostelijke Handelskade, ten oosten van het Centraal station, bevindt zich nu nog een aantal pakhuizen, die dateren van rond de eeuwwisseling. Mochten de plannen haalbaar zijn (geraamde kosten: tussen de 120 en 150 miljoen!) dan komt de Westergasfabriek beschikbaar voor andere gegadigden, zoals het Cirque du Soleil en een bioscoopcomplex.

ZUID-HOLLAND

Gouda: onlangs is de gashouder van van het Energiebedrijf Midden-Holland in Gouda gesloopt. De gashouder, gebouwd in 1962, heeft slechts twee jaar dienst gedaan als voorraadvat voor stadsgas. De gashouder was de laatste van het type schroefgashouder in Nederland, met een maximum inhoud van 35.000 m³. Behoud van de gashouder was niet mogelijk vanwege de hoge kosten (ruim anderhalf miljoen gulden). Het staal van de gashouder wordt voor hergebruik afgevoerd naar de Hoogovens.

Leiden: de Energie- en Watervoorziening Rijnland (EWR) onderzoekt de mogelijkheid om een nutshistorisch museum in te richten in de watertoren aan de Hoge Rijndijk. De watertoren, die buiten gebruik is, zal hiervoor ingrijpend verbouwd moeten worden. De kosten van de verbouwing variëren tussen de één en drie miljoen. De EWR zal de verbouwkosten betalen en de toren vervolgens om niet overdragen aan een speciaal voor het nutsmuseum op te richten stichting.

Waddinxveen: twee inwoners van Waddinxveen hebben bij de gemeente aangedrongen op schorsing van de door de gemeente verleende sloopvergunning voor de oude spijsfabriek aan de Passage. De gemeente wil de fabriek slopen om plaats te maken voor een nieuw winkelcentrum. De tegenstanders van de sloop willen de fabriek behouden, desnoods gedeeltelijk. De fabriek, oorspronkelijk een meubelfabriek, geeft namelijk een goed beeld van de werkomstandigheden in de vorige eeuw in Waddinxveen. Ten tijde van de indiening van het schorsingsverzoek waren de ramen in het fabrieksgebouw al gesloopt.

ZEELAND

Middelburg: de gemeente Middelburg gaat niet akkoord met de plaatsing op de rijksmonumentenlijst van de voormalige goederenloods van NS bij het station, en het even verderop gelegen seinhuis. Plaatsing op de lijst betekent volgens de gemeente dat de toekomstige herinrichting van het stationsgebied wordt belemmerd. NS-vastgoed wil ten westen van het station een nieuw stadskantoor gaan bouwen. De gemeentelijke monumentencommissie is van mening dat de goederenloods, waarin nu een dansschool is gevestigd, architectuurhistorische waarde heeft en bovendien als spoorwegmonument zeldzaam is geworden in Nederland. Twee andere industriële objecten die voor de monumentenlijst zijn genomineerd, zijn de voormalige azijnfabriek aan de Pijpstraat en het elektrisch gemaal bij het kanaal door Walcheren.

NOORD-BRABANT

Budel: in het kader van het Monumenten Selectie Plan (MSP) is de fabriekskolonie Budel-Dorplein voorgedragen als beschermd dorpsgezicht. De fabriekskolonie maakt onderdeel uit van de nabijgelegen zinkfabriek, die in 1893 werd opgericht door de gebroeders Dor uit Luik. Budel-Dorplein is gebouwd op basis van een door Emiel Dor persoonlijk ontworpen stratenplan. De bebouwing bestaat nog voor een groot deel uit de oorspronkelijke, voor Nederland unieke vier-onder-een-kapwoningen in Waalse stijl. Naast de arbeidershuizen kent de kolonie beambtenwoningen, een kerk, een fabrikantenvilla en een vrijgezellentehuis, dat momenteel in gebruik is als asielzoekersopvangcentrum.